

Η συνέχεια της εθνικής ποίησης: Τα κριτήρια και οι αποκλεισμοί από τον κανόνα του Αντρέα Καραντώνη

Σάββας Καράμπελας*

Στη μελέτη του Αντρέα Καραντώνη με τίτλο *Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης*, που εκδόθηκε το 1931, η έννοια της συνέχειας, και της ασυνέχειας, αποτελούν κεντρικό άξονα στο λόγο του κριτικού. Ανάμεσα στην ποίηση της εποχής του και εκείνη της προηγούμενης γενιάς, ο ίδιος διαπιστώνει ένα χάσμα, ένα ρήγμα. Η ασυνέχεια της παράδοσης αποτελεί, κατά τον Καραντώνη, παθογένεια για την οποία ευθύνονται οι σύγχρονοι του ποιητές. «Η ποίησή μας σέρνεται, στο σύνολό της, χωρίς παράδοση, αδύναμη να συνεχίσει το έργο της περασμένης γενιάς» γράφει, οι νέοι ποιητές «δεν μπορούν να νοιώσουν πως πρέπει να δεχτούν μια θετική επίδραση από ποιητές σαν τον Παλαμά, τον Γρυπάρη, τον Μαλακάση, τον Πορφύρα, μήτε να καλλιεργούν και να πλουτίζουν τη γλώσσα. Το εναντίο, τη μεταχειρίζονται με άγνοια, με αφροντισιά, με την ελαχιστότερη πλαστική ικανότητα: Την περιφρονούν στα σημεία που έπρεπε να τη σέβονται περισσότερο.»¹

Από το παραπάνω παράθεμα προκύπτουν άμεσα δύο ενδιαφέροντα στοιχεία: πρώτον, ένα όριο, και πρότυπο μαζί, που είναι ο Παλαμάς και η γενιά του 1880: μετά από αυτούς το σχίσμα, το βάραθρο: «ό, τι αναπτύχθηκε ύστερ' από το έργο του Παλαμά είναι μια πολλαπλή διάσπαση της παράδοσης σε κατώτερα πνευματικά επίπεδα» υποστηρίζει ο Καραντώνης.² Και μάλιστα, η διαίρεση έχει αποβάλει τα γενετικά υλικά της νεοελληνικής ποίησης. Η συνέχειά της, υποστηρίζει ο κριτικός – και εδώ βρίσκεται το δεύτερο αξιοσημείωτο στη θεωρία του- «αναπτύσσεται δημιουργικά μόνο με τη γόνιμη επίδραση της ευεργετικής κληρονομικότητας. Κι' εκείνο που αφήνει για κληρονομιά στους απογόνους του κάθε αληθινός ποιητής είναι η γλώσσα και ο στίχος.»³ Αυτά τα δύο δεν συνέχισαν οι ποιητές μετά τον Παλαμά και τη γενιά του 1880 και επήλθε το ρήγμα, γράφει ο Καραντώνης το 1931. Κατά την άποψή του, το έτος ακριβώς εκείνο ήταν ορόσημο: Με την πρώτη εμφάνιση του Γιώργου Σεφέρη στα ελληνικά γράμματα και συγκεκριμένα με την έκδοση της παρθενικής συλλογής ποιημάτων του *Στροφή*, η συνέχεια της νεοελληνικής ποίησης αποκαθίσταται και το χάσμα που είχε δημιουργηθεί καλύπτεται. Ο Σεφέρης «γεφυρώνει τη νεώτερη ποίηση με τη ζωντανή παράδοση του Δημοτικισμού και του δημοτικού τραγουδιού» αποφαινεται ο κριτικός του.⁴ Με κριτήριο τη δημοτική γλώσσα και τον δεκαπεντασύλλαβο στίχο ο Καραντώνης συνδέει τον Σεφέρη με τον Παλαμά, αμέσως προηγούμενο σταθμό στη διαδρομή της νεοελληνικής ποίησης. Ο (δεκαπεντασύλλαβος) στίχος του Σεφέρη «συγκεφαλαιώνει όλα τα ζωντανά στοιχεία που δημιούργησε μια πνευματική καλλιέργεια τεσσάρων αιώνων περίπου, από την Κρητική ποίηση ως τον Παλαμά», «είναι το καθαυτό απόσταγμα της στιχουργικής

* Σάββας Καράμπελας, Διδάκτωρ Νέας Ελληνικής Φιλολογίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

¹ (Καραντώνης 1963, 15)

² (Καραντώνης 1963, 58)

³ (Καραντώνης 1963, 60)

⁴ (Καραντώνης 1963, 67)

πείρας μιας ολόκληρης παράδοσης», «ανήκει από καταγωγή, στην παράδοση τη γνήσια ελληνική που έχει τις ρίζες της στο δημοτικό τραγούδι και φτάνει ως τους ποιητές της περασμένης γενιάς».⁵ Εδώ ο κριτικός κάνει και μία αναδρομή, για να συνδέσει τον Παλαμά με τη σειρά του με τους προηγούμενους κρίκους στην αλυσίδα της συνέχειας: Κρητική ποίηση με κορυφαίο τον Ερωτόκριτο του Κορνάρου, Δημοτικό Τραγούδι, Σολωμό, Βαλαωρίτη, Κρυστάλλη.⁶

Ιδιαίτερη σημασία έχει ότι ο Καραντώνης επαινεί τον Σεφέρη για τη δημοτική γλώσσα και το δεκαπεντασύλλαβο στίχο του με γνώμονα ότι συνεχίζει την «εθνική, ζωντανή παράδοση» και το «εθνικό στιχουργικό αίσθημα», το θετικό πρόσημο, δηλαδή, του χαρακτήρα της νεοελληνικής ποίησης είναι ο «εθνικός».⁷ Να σημειωθεί ότι η θεώρηση του δημοτικισμού ως εθνικής υπόθεσης, όχι, δηλαδή, απλά ως γλωσσικού/αισθητικού ζητήματος και ούτε ως κοινωνικού/ταξικού, είχε ήδη αναπτυχθεί εκτενώς από τον Καραντώνη τα προηγούμενα χρόνια στις μελέτες του για τον Παλαμά –το βιβλίο με το οποίο εμφανίστηκε για πρώτη φορά στα ελληνικά γράμματα σε ηλικία μόλις δεκαεννέα ετών ο κριτικός ήταν η *Εισαγωγή στο Παλαμικό έργο*.⁸ Στο «Εγκώμιο και Κριτική» που δημοσίευσε στο τεύχος-αφιέρωμα στον Παλαμά της *Semaine Egyptienne* του Καΐρου, την άνοιξη του 1930, συνοψίζει τη θέση του ότι «ο αγώνας των Δημοτικιστών, έχοντας αντικειμενικό σκοπό όχι μόνο την επιβολή της λαϊκής γλώσσας μα και τη δημιουργία ενός Νεοελληνικού Πολιτισμού βασισμένου στα πλούσια στοιχεία της ζωντανής εθνικής παράδοσης εξάσκησε αποφασιστική επίδραση και στην κατεύθυνση που πήρε προς το μεγαλοϊδεατισμό η Παλαμική ποίηση».⁹ Αρχής γενομένης από το 1929, όλες οι αναλύσεις του Καραντώνη στο έργο του Παλαμά συντείνουν στο συμπέρασμα ότι «φυσικό λοιπόν είναι να του αποδοθεί επίσημα και ανεπίσημα ο τίτλος του *εθνικού ποιητή*»¹⁰, προσδιορισμό που ακολούθως ο κριτικός επιφυλάσσει στον Σεφέρη ως συνεχιστή του.¹¹

⁵ (Καραντώνης 1963, 58, 61)

⁶ Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Καραντώνης αναγνωρίζει τον Σολωμό ως κεφάλαιο της ποιητικής παράδοσης, αλλά εκφράζει και επιφυλάξεις για το έργο του. Εκτιμά την ποιότητα των στίχων του, εξαιτίας της αποσπασματικότητάς τους, όμως, σημειώνει πως «βέβαια δεν έχουμε ένα τραγούδι αντιπροσωπευτικό του τελειωμένο και αρχιτεκτονικό, για να καθορίσουμε την απόλυτη αξία του.» (Καραντώνης 1963, 17)

⁷ (Καραντώνης 1963, 62, 66, 60)

⁸ Τη δεκαετία του 1930 η 'εθνική' πρόσληψη τόσο της παράδοσης του δημοτικισμού όσο και του έργου του Παλαμά αποτέλεσε κοινό τόπο στα περιοδικά *Ιδέα* (1933-1934) και *Τα Νέα Γράμματα* (1935-1940, 1944-1945), όπου συμμετείχε ενεργά ο Καραντώνης, στο δεύτερο και ως διευθυντής. Στο πρώτο κυριαρχεί η άποψη ότι «ο δημοτικισμός ως το περιέχον όλες τις εθνικές εκδηλώσεις του πολιτισμού είναι ο νεοελληνικός πολιτισμός, και ο Παλαμάς η καλλιτεχνική μορφή αυτού του πολιτισμού του δημοτικισμού.» (Λαδογιάννη 1995, 30) Αναλυτικότερα για το ίδιο θέμα, αρχικά στην *Ιδέα*, βλ. Λαδογιάννη 1993, 185-219 και, στη συνέχεια στα *Νέα Γράμματα*, βλ. Καράμπελας 2009, 121-133.

⁹ (Καραντώνης 1971, 21)

¹⁰ (Καραντώνης 1971, 27)

¹¹ Είναι χαρακτηριστικό ότι στην εισηγητική έκθεση στην απονομή του κρατικού επάθλου Παλαμά, που διάβασε ο Καραντώνης σε επίσημη τελετή στην αίθουσα του φιλολογικού συλλόγου «Παρνασσός» στις 26 Φεβρουαρίου 1947 και δημοσιεύτηκε στη *Νέα Εστία*, τονίζει τον εθνικό

Επίσης, ήδη από τις μελέτες του για τον Παλαμά, ο Καραντώνης αναφέρεται εκτενώς σε ένα τρίτο στοιχείο, μαζί με τη δημοτική γλώσσα και τον στίχο, που προσέδιδε εθνικό χαρακτήρα στη νεοελληνική ποίηση. Πρόκειται για την προβολή ελληνικών θεμάτων· μέσα και από αυτήν η γενιά του 1880 διασφάλισε τη συνέχεια της ζωντανής λαϊκής παράδοσης. Όπως συνοψίζει ο Καραντώνης στο επίσημο πρόγραμμα του Εθνικού Θεάτρου για την παράσταση της *Τρισεύγενης* το 1935, οι νέοι λογοτέχνες του 1880 «λαχταρώντας να λυτρώσουνε την ποίηση από τη νεκρή παράδοση της καθαρεύουσας και του ρομαντισμού, δοκιμάζανε την άπλαστη ακόμα τέχνη τους στην απλή γλώσσα του λαού και γυρεύανε τα θέματά τους και τα ιδανικά τους στην ανόθευτη και ανεπιτήδευτη ζωή του –στον υπαίθριο δηλαδή πολιτισμό που είναι ο κόσμος του δημοτικού τραγουδιού». Κορυφαίος ανάμεσά τους, συνεχίζει ο κριτικός, ο Παλαμάς, από *Τα Τραγούδια της Πατρίδος μου* το Δεκέμβρη του 1885 και για τα επόμενα πενήντα χρόνια, συνέθεσε ένα πανόραμα της ελληνικής φύσης και ιστορίας σε όλους της τους σταθμούς από την αρχαιότητα έως τη δική του εποχή.¹²

Έχοντας, επομένως, ορίσει την ελληνική θεματολογία ως συστατικό της εθνικής ποίησης, ο Καραντώνης υποδέχεται το *Μυθιστόρημα* του Σεφέρη ως έργο που διασφαλίζει τη συνέχειά της. Στη μελέτη του με τίτλο «Η εξέλιξη του ποιητή Σεφέρη» που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα* το 1936, αν και από τη μία διακρίνει ότι στη μορφή του απελευθερωνόταν από την παραδοσιακή στιχουργική, από την άλλη, με κριτήριο το περιεχόμενό του, συνδέει το *Μυθιστόρημα* με την παράδοση της νεοελληνικής ποίησης: «Να λοιπόν που σήμερα έρχεται ο Σεφέρης», αναφωνεί ο κριτικός, «να την πλουτίσει με τις νέες ποιητικές μορφές συνεχίζοντας δημιουργικά το βαθύτερο εθνικό χαρακτήρα της και τον αγνό φυλετισμό της.» «Απηχεί», συγκεκριμένα, «καταστάσεις χαρακτηριστικές της εποχής μας και της φυλετικής μας ψυχολογίας όπως διαμορφώθηκε μετά τον πόλεμο, και ιδιαίτερα μετά τη δοκιμασία μας καθώς προσπαθήσαμε να πραγματοποιήσουμε τα ιδανικά της μεγάλης Ιδέας».¹³ Και μάλιστα, συμπλέκει ιστορία και φύση, όπως έκανε ο Παλαμάς, τοποθετώντας τον εθνικό μύθο στο ελληνικό τοπίο.¹⁴

Μετά τη *Στροφή* του 1931, το *Μυθιστόρημα* του 1935 αποτελεί τη δεύτερη γέφυρα που αποκαθιστά τη συνέχεια της εθνικής ποίησης. Συνέχεια που είχε διαρραγεί, όπως στη γλώσσα έτσι και στα θέματα, από τους ποιητές που μιμούνταν το έργο του Καρυωτάκη: «ακαλαίσθητη θεματογραφία», «ριμαρισμένη κοινωνιολογία», τους καταλογίζει ο Καραντώνης.¹⁵ Στο «σύγχρονο άνθρωπο» που θέλησαν να

χαρακτήρα του έργου του Σεφέρη ως προϋπόθεση για τη βράβευσή του. Πιο αναλυτικά βλ. Καραντώνης 1963, 195-207.

¹² (Καραντώνης 1971, 119, 120)

¹³ (Καραντώνης 1963, 111, 99)

¹⁴ (Καραντώνης 1963, 115, 121)

¹⁵ Ο Καραντώνης διαχωρίζει το πρωτότυπο έργο του Καρυωτάκη από την σφοδρή κριτική που άσκησε στο φαινόμενο του Καρυωτακισμού, της μίμησής του, δηλαδή, από τους επίδοξους συνεχιστές του παραδείγματός του. Αναγνωρίζει πως ο ίδιος ήταν «ένας αληθινός ποιητής», «τόσο γνήσιος και ουσιαστικός ποιητής» και το έργο του «έργο αληθινού καλλιτέχνη». (Καραντώνης, 478-486) Μπορεί, βέβαια, το πλήθος των σαρκαστικών και χλευαστικών σχολίων του κριτικού στη μελέτη αυτή να αναφέρεται στους λεγόμενους «Καρυωτακικούς» ποιητές και όχι στο αυθεντικό τους πρότυπο, αυτό δεν σημαίνει, όμως, πως η γλώσσα και η θεματολογία του ίδιου του Καρυωτάκη εγκρίνονταν από τον

εκφράσουν, «αόριστο» και «αφηρημένο», τον βρίσκει ο κριτικός, «αφήνει το μάτι του να γλιστρά επιπόλαια απάνω από κάθε ουσιαστική μεταβολή του περιβάλλοντος και της φυλής του», ο ίδιος αντιπαραβάλλει τον «σύγχρονο Έλληνα» του Σεφέρη, που «είναι ένας από τους ελάχιστους νεώτερους Έλληνες που ζήσανε την τελευταία μας εθνική καταστροφή σαν προσωπική τους υπόθεση» και «θέλησε να εκφράσει το αίσθημα της». «Ο Σεφέρης αισθάνεται και πιστεύει και νομίζει ότι έτσι πρέπει να αισθανόμαστε όλοι μας: πως η αποτυχία της εθνικής εξόρμησης, κόβοντας το θριαμβευτικό δρόμο της Ελλάδας προς μια ολοκληρωμένη εθνική αποκατάσταση, εξάρθρωσε και τη ζωή του καθενός μας, την άδειασε από κάθε περιεχόμενο, κατάλυσε την ενότητά της με τον εξωτερικό κόσμο, την ακινητοποίησε και στύλωσε τα μάτια μας ορθάνοιχτα προς ένα όραμα ερημιάς και θανάτου σαν «των Ψαρών την ολόμαυρη ράχη» δίχως όμως τα «λαμπρά παλληκάρια» και την οπτασία της «Δόξας».¹⁶

Ο τόνος του Καραντώνη όταν μιλάει για τα εθνικά θέματα είναι φορτισμένος, ο λόγος του κηρυγματικός, δεν συνάδει με τον ποιητικό: Δεν κρίνει την τέχνη μόνον αισθητικά, αλλά ιδεολογικά. Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι στον κανόνα που διατυπώνει για τη συνέχεια της εθνικής ποίησης κάνει μία υποδιαίρεση: Συγκαταλέγει ορισμένους ποιητές επειδή πραγματεύτηκαν ελληνικά θέματα, ακόμη και αν δεν καλλιέργησαν τη δημοτική γλώσσα. Διαχωρίζοντας, δηλαδή, το περιεχόμενο από τη μορφή της ποίησης, εισηγείται ουσιαστικά δύο κανόνες, έναν πιο στενό, το γλωσσικό, και έναν πιο ευρύ, της εθνικής θεματολογίας. Πρώτον, για τη «ζωντανή γλώσσα του δημοτικού τραγουδιού και του λαού» είναι κατηγορηματικός ότι διαμόρφωσε μια «αδιάσπαστη» παράδοση με «πάγια και οριστικά αισθητικά κριτήρια της ποίησης σαν αυτόνομης τέχνης που δίχως αυτά είναι αδύνατο να προσανατολιζόμαστε κριτικά σε καινούργιες μορφές ποιητικής». Και κατονομάζει τα πρότυπά της: «Δημοτικό τραγούδι, Σολωμός, Βαλαωρίτης, Κρυστάλλης, Παλαμάς, Σικελιανός, Γρυπάρης, Πορφύρας, Μαλακάσης, Χατζόπουλος».¹⁷ Μετά από αυτούς (και χρονικά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο) η νεοελληνική ποίηση «σταματά», «σπάζει», «χωρίζεται», όχι μόνο είναι πεθασμένη, αλλά και θαμμένη, «ένας μεγάλος λάκκος ανοίχτηκε» για «τη βαλτωμένη εκείνη ποίηση» γράφει ο κριτικός, επιστρατεύοντας όλη τη γλαφυρότητά του, μέχρι να έρθει ο Σεφέρης με τη «Στροφή» του, συλλογή - γέφυρα με «τη μεγάλη ποιητική παράδοση του δημοτικισμού», όπως προαναφέρθηκε.¹⁸ Όπως με τη δημοτική, η ίδια διακοπή συνέβη στην πραγμάτευση ελληνικών θεμάτων. Ο Καραντώνης και πάλι απόλυτος: «Κατηγόρησανε δίκαια τη νεώτερη ποίησή μας ότι δε βύθιζε τις ρίζες της βαθιά στο εθνικό χρώμα, ότι δε συνδέθηκε με τη δική μας πραγματικότητα, ότι δεν απεικόνισε στους ρυθμούς της τίποτα το ελληνικό –φυλετικά ιδανικά, ιστορικό παρελθόν, κοινωνική ζωή, φύση.» Το ενδιαφέρον, όμως, είναι ότι

Καραντώνη. Η κριτική του σε αυτόν απλά είναι πιο μετριοπαθής και δεν αρνείται την πρωτοτυπία της ποίησής του, η οποία, όμως, με κριτήρια τόσο τη μορφή όσο και το περιεχόμενό της αποκλείεται από τον κανόνα του Καραντώνη. Περισσότερα για το θέμα αυτό βλ. το κεφάλαιο «Ιδεολογικοί αποκλεισμοί με πρόσχημα τον ‘καρυωτακισμό’ i. Κ. Γ. Καρυωτάκης» σε Καράμπελας 2009, 196-208.

¹⁶ (Καραντώνης 1963, 113, 115, 116)

¹⁷ (Καραντώνης 1963, 100-101)

¹⁸ (Καραντώνης 1963, 101, 105, 102, 103)

οι ποιητές που θα εξάρει ο Καραντώνης με το δεύτερο αυτό κριτήριο, της ελληνικότητας των θεμάτων τους, δεν ταυτίζονται όλοι με εκείνους που προανέφερε για τη δημοτική γλώσσα. Συγκεκριμένα, ο Καραντώνης γράφει: «Οι μεγάλοι μας ποιητές, ο Σολωμός, ο Κάλβος, ο Παλαμάς, ο Σικελιανός, ο Καβάφης, καθένας κατά τη στιγμή της εποχής του και κατά την αισθητική του προτίμηση, αντικαθρεφτίσανε στο έργο τους κι' από μια όψη της φυλής μας και της ιστορίας μας, υμνήσανε σπουδαία περιστατικά, κηρύξανε και λατρέψανε ιδανικά, προφητέψανε, κ' ερμηνέψανε ποιητικά τις μορφές του πολιτισμού μας, συμβάλλοντας έτσι στη δημιουργία μιας ζωντανής και με ακατάλυτη εσωτερική ενότητα παράδοσης.»¹⁹

Ο Κάλβος και ο Καβάφης, λοιπόν, που δεν εντάσσονταν από τον ίδιο κριτικό στην παράδοση του δημοτικισμού, επειδή η γλώσσα τους αποτελούσε ρήγμα, κατά τη δική του θεώρηση υπηρέτησαν και αυτοί τη συνέχεια της εθνικής ποίησης με τον δεύτερο τρόπο, με τα θέματα που προέβαλαν. Η στάση του Καραντώνη είναι αμφιθυμική: Στην περίπτωση του Καβάφη, ενώ ο Καραντώνης θεωρεί ως αρνητική επίδρασή της «τη γλωσσική επιτήδευση της λόγιας παράδοσης»²⁰, από την άλλη δεν μπορεί παρά να εκτιμά τα 'ιστορικά' ποιήματά του, όπου τα σκηνικά, οι ήρωες και οι μύθοι συνθέτουν με φωτογραφική ακρίβεια το ψηφιδωτό του αρχαίου ελληνικού, πρώιμου χριστιανικού και ελληνοιστικού κόσμου. Αντίστοιχα για τον Κάλβο, στέκεται σε κριτική απόσταση από τη γλώσσα του, τη «μισοβυθισμένη στα τέλματα της καθαρεύουσας», την «ιδιότροπη καθαρογλωσσία»²¹, αλλά τον συγκινούν οι θεματικές της ελληνικής φύσης και ιστορίας στο έργο του: «Ο Κάλβος πρώτος ξεσκεπάζει την αρχαϊκή λυρική ωραιότητα διατηρημένη σα θλίψη μέσα στο ερειπωμένο από τη σκλαβιά και την επανάσταση τοπίο» παρατηρεί ο Καραντώνης.²² Ειδικότερα, η προβολή της ελληνικής φύσης αποτελεί συνεκτικό δεσμό της ποιητικής παράδοσης²³ και, σύμφωνα με τη σημασία που αποδίδει ο ίδιος στη συνέχειά της, η διακοπή της περιγράφεται με τα πιο μελανά χρώματα: Αφού πρώτοι οι Σολωμός και Κάλβος επικεντρώθηκαν στο νησιωτικό τοπίο, οι Βαλαωρίτης και Κρυστάλλης διεύρυναν τους ορίζοντες με τα ηπειρώτικα βουνά, μετά ο Παλαμάς ανέδειξε τις γραμμές και το φως της Αττικής και ο Σικελιανός εμπνεύστηκε από τους Δελφούς, ύστερα «ακολουθεί μια σκοτεινή περίοδος λησμοσύνης του ελληνικού τοπίου», παρατηρεί ο Καραντώνης. Έως ότου, συνεχίζει, «έρχεται η γενεά των σύγχρονων ποιητών και πεζογράφων να προσθέσει στο ελληνικό τοπίο το Αιγαίο πέλαγος και τη χαριτωμένη αισθητική του νησιού, συμπληρώνοντας έτσι το στερεό με το υγρό στοιχείο». Εκτός από τον Σεφέρη, που στο *Μυθιστόρημα* αποτυπώνει «το επιβλητικό και γυμνό από κάθε ρομαντική φαντασία ύπαιθρο» και «το ύπαιθρο αυτό είναι αληθινά ένας

¹⁹ (Καραντώνης 1963, 111)

²⁰ (Καραντώνης, 167)

²¹ (Καραντώνης, 270 και Καραντώνης, 69)

²² (Καραντώνης, 80)

²³ «Από το Σολωμό ως τις ημέρες μας, βλέπω μέσα στην ποίησή μας να ξετυλίγεται αγάλια αγάλια ένα πάγιο ελληνικό τοπίο, που όσο η ποίηση πλουτίζεται με νέες μορφές, τόσο κι' αυτό επεκτείνει τις εδαφικές του διαστάσεις προς όλα τα σύνορα και τις ανεξερεύνητες ακόμη περιοχές της εθνικής μας επικράτειας, συνθέτοντας την ολοκληρωτική μορφή της ελληνικής φύσης που είναι για μένα ουσιωδέστατο κριτήριο των εκδηλώσεων του πολιτισμού μας». (Καραντώνης, 80-81)

στερεογραφικός χάρτης αιγαιοπελαγίτικου νησιού»²⁴, ο κριτικός κατονομάζει και άλλους σύγχρονους του λογοτέχνες: «Ελύτης, Αντωνίου, Μυριβήλης, Κοσμάς Πολίτης, Θεοτοκάς, έχουνε εγκαταλείψει το ηπειρωτικό ύπαιθρο και ατενίζουνε προς τη θάλασσα και το νησί, ο καθένας με διαφορετικό τρόπο.»²⁵

Συνοψίζοντας, ο Καραντώνης εισηγείται έναν κανόνα για την εθνική ποίηση που, κατά τον ίδιο, συνίσταται στη δημοτική γλώσσα και τα ελληνικά θέματα: την ιστορία και τη φύση. Στο κριτήριο του εθνικού, δεκαπεντασύλλαβου, στίχου, που είχε επίσης θέσει στην κριτική του για τη *Στροφή* του Σεφέρη, ο ίδιος δεν επανέρχεται μετά από το *Μυθιστόρημα*. Αντιλαμβάνεται ότι το ρήγμα στην παραδοσιακή στιχουργική ήταν βαθύ και μακρόπνοο, δεν είχε γυρισμό. Το ζητούμενό του παραμένει η συνέχεια της εθνικής ποίησης μέσω της δημοτικής γλώσσας και της εθνικής θεματολογίας. Μάλιστα, σε μία συνολική αποτίμηση της σύγχρονης ποίησης που κάνει το 1961, χαρακτηρίζει τη συνέχεια της εθνικής ποίησης καθήκον του ποιητή, «καθήκον του προς τη γλώσσα, προς την ιστορία και τα ζωντανά προβλήματα της φυλής του».²⁶ Εξαίρει τους ποιητές από τον Σολωμό έως το Σεφέρη και μερικούς ακόμη σύγχρονους του που την υπηρετούν, και απορρίπτει όσους την διακόπτουν. Το μεγαλύτερο χάσμα που παρατηρεί ο κριτικός, επήλθε από τη γενιά μετά τον Παλαμά, τους ποιητές που θέλησαν να μιμηθούν τον Καρυωτάκη. Για κάποιους άλλους, όπως τον Κάλβο και τον Καβάφη, αμφιταλαντεύεται στην αποτίμηση του έργου τους: Από τη μία η γλώσσα τους αποτελούσε ρήγμα στην παράδοση του ποιητικού δημοτικισμού και από την άλλη με τα θέματά τους συνέχιζαν και αυτοί την ελληνική θεματογραφία.

Τέλος, αξίζει μία αναφορά στους πρώτους έλληνες υπερρεαλιστές: Είναι προφανές ότι απορρίπτονταν από τον Καραντώνη από όλες σχεδόν τις απόψεις²⁷. Και δεν είναι τυχαίο ότι χρειάστηκαν να περάσουν πολλά χρόνια και συγκεκριμένα να κυκλοφορήσει το ποίημα «Μπολιβάρ» του Νίκου Εγγονόπουλου, ώστε ο κριτικός να προσεγγίσει ευνοϊκότερα τον υπερρεαλισμό: Ο Καραντώνης πραγματοποιεί μία εθνική ανάγνωση του έργου, χαρακτηρίζοντάς το «εμψυχωμένο πέρα για πέρα από τις ηρωϊκές και κατάβαθα Ελληνικές ιδεολογικές παρορμήσεις, που αναδειξανε κάποτε τον Ύμνο του Σολωμό, τις Ωδές του Κάλβου και τον τόσο συγγενικό με τον Μπολιβάρ, Ύμνο των Αντρείων του Κωστή Παλαμά».²⁸ Με αυτό το πνεύμα επιχειρεί να εντάξει και ποίημα ενός υπερρεαλιστή στον κανόνα του για τη συνέχεια της εθνικής ποίησης.

Και τα επόμενα χρόνια, με αφορμή το ανέκδοτο ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη «Αλβανιάδα», συναφές με το «Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας», ο Καραντώνης παρουσιάζει ως συνεκτικό δεσμό της

²⁴ (Καραντώνης 1963, 122)

²⁵ (Καραντώνης, 81)

²⁶ (Καραντώνης 1990, 272)

²⁷ Για το θέμα βλ. το κεφάλαιο «δ) Η στάση των Νέων Γραμμάτων απέναντι στον υπερρεαλισμό i. Αντιφάσεις και σκοπιμότητες της κριτικής θεώρησης του Α. Καραντώνη», σε Καραμπέλας 2009, 170-184.

²⁸ (Καραντώνης, 428)

παραδοσιακής και της νεωτερικής ποίησης την ελληνικότητα των θεμάτων: Θεωρεί τη σύνδεση με το εθνικό δημόσιο αίσθημα ως «μία από τις πιο σπουδαίες κατακτήσεις της μοντέρνας μας ποίησης» και καταλήγει στο συμπέρασμα πως «αποδείχτηκε πως η ποίηση αυτή μπορούσε να είναι και πατριωτική και εθνική, όπως ήταν με τον Σολωμό, τον Κάλβο, τον Παλαμά, τον Σικελιανό, στις πιο κρίσιμες στιγμές της εθνικής μας πορείας.»²⁹

Ακόμη, σε μία διάλεξή του με τίτλο «Η ελληνική αίσθηση στην ποίηση του Σεφέρη και το Ελύτη», το 1962 ο Καραντώνης ξεχωρίζει για μία ακόμη φορά από τη λεγόμενη 'γενιά του τριάντα' τους δύο αυτούς ποιητές, επειδή «επιμένουν στον ελληνισμό, πράγμα που δεν το συνηθάν και τόσο οι νεώτεροι, μα που νομίζουμε πως είναι απαραίτητος όρος για την παραγωγή γνήσιων καλλιτεχνικών έργων, ακόμα και υπερμοντέρνων», αναφέρει χαρακτηριστικά. Στο σημείο αυτό επικαλείται και πάλι τον Εγγονόπουλο, με το επιχείρημα ότι «αντλεί κι αυτός με τον δικό του ιδιόρρυθμο τρόπο, από τον ελληνισμό.»³⁰

Βιβλιογραφία

- Καράμπελας, Σάββας: *Το περιοδικό Τα Νέα Γράμματα (1935-1940, 1944-1945)*. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστημιακό Τυπογραφείο Ιωαννίνων. Ιωάννινα 2009.
- Καραντώνης, Αντρέας: «Η επίδραση του Καρυωτάκη στους νέους». *Τα Νέα Γράμματα* 9 (1935): 478-486.
- Καραντώνης, Αντρέας: «Η λογοτεχνία μας το 1935». *Τα Νέα Γράμματα* 2 (1936): 167.
- Καραντώνης, Αντρέας: «Η κριτική του Παλαμά». *Τα Νέα Γράμματα* 3 (1936): 270.
- Καραντώνης, Αντρέας: «Η ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη». *Τα Νέα Γράμματα* 1 (1940): 69, 80-81.
- Καραντώνης, Ανδρέας: «Νίκου Εγγονόπουλου: Μπολιβάρ (ποίημα) 1944». *Τα Νέα Γράμματα* 5-6 (1945): 425-428.
- Καραντώνης, Ανδρέας: «Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης». Στο: Καραντώνης, Ανδρέας, *Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης*. Κείμενα επιλεγμένα. Εκδόσεις Γαλαξία-Κεραμεικός. Πρώτη έκδοση 1963: 11-97.
- Καραντώνης, Ανδρέας: «Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης II». Πρώτη δημοσίευση με τίτλο «Η εξέλιξη του ποιητή Σεφέρη» στο περιοδικό: *Τα Νέα Γράμματα* 11 (1936): 895-925. Στο: Καραντώνης, Ανδρέας, *Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης*. Κείμενα επιλεγμένα. Εκδόσεις Γαλαξία-Κεραμεικός. Πρώτη έκδοση 1963: 98-130.
- Καραντώνης, Ανδρέας: «Η εισηγητική έκθεση στην απονομή του επάθλου Παλαμά». Στο: Καραντώνης, Ανδρέας, *Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης*. Κείμενα επιλεγμένα. Εκδόσεις Γαλαξία-Κεραμεικός. Πρώτη έκδοση 1963: 195-207.
- Καραντώνης, Αντρέας: «Εγκώμιο και Κριτική». Στο: Καραντώνης, Αντρέας, *Γύρω στον Παλαμά Α'.* Στη σειρά Για να γνωρίζουμε τον Παλαμά. Τρίτη έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη 1971: 11-32.

²⁹ (Καραντώνης 1980, 137)

³⁰ (Καραντώνης 1980, 151)

- Καραντώνης, Αντρέας: «Η Τρισεύγενη στο Εθνικό Θέατρο». Στο: Καραντώνης, Αντρέας, *Γύρω στον Παλαμά Α΄*. Στη σειρά Για να γνωρίζουμε τον Παλαμά. Τρίτη έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη 1971: 119-128.
- Καραντώνης, Αντρέας: «Η «Αλβανιάδα»». Κείμενο γραμμένο 1956-1979. Στο: Καραντώνης, Αντρέας, *Για τον Οδυσσέα Ελύτη*. Εκδόσεις: Δημ. Ν. Παπαδήμα 1980: 132-142.
- Καραντώνης, Αντρέας: «Η ελληνική αίσθηση στην ποίηση του Σεφέρη και του Ελύτη». Διάλεξη του 1962. Στο: Καραντώνης, Αντρέας, *Για τον Οδυσσέα Ελύτη*. Εκδόσεις: Δημ. Ν. Παπαδήμα 1980: 142-160.
- Καραντώνης, Αντρέας: «Γύρω από τη σύγχρονη ελληνική ποίηση». Διάλεξη στη «Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών», Μάιος 1961. Στο Καραντώνης, Αντρέας: *Α΄ Εισαγωγή στη Νεότερη Ποίηση, Β΄ Γύρω από τη σύγχρονη ελληνική ποίηση*. Έβδομη έκδοση βελτιωμένη. Αθήνα: Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμας 1990: 263-295.
- Λαδογιάννη, Γεωργία: *Κοινωνική κρίση και αισθητική αναζήτηση στον μεσοπόλεμο. Η παρέμβαση του περιοδικού Ιδέα*. Οδυσσέας 1993.
- Λαδογιάννη, Γεωργία: «Ο Παλαμάς ως ιδεολογία: Μια παρέκκλιση στο μεσοπόλεμο». Στο: Λαδογιάννη, Γεωργία, *Κείμενα κριτικής για τη νεοελληνική λογοτεχνία*. Ελληνικά Γράμματα 1995: 27-36.